

Онщенко // Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності. Збірник наукових праць. – К. : Знання, 2000. – С.151–160.

4. Естетика в Україні: сьогодні і майбутнє: Матеріали круглого столу 25 вересня 2009 року // Філософська думка. – 2009. – № 6. – С. 21–38.

5. Ємельянова Т. Естетика та психологія: досвід міжнаукової взаємодії / Тетяна Ємельянова // Мультіверсум. Філософський альманах. – 2012. – № 6 (114). – С. 170 – 180.

6. Залужна А. Життєвий світ людини як смисловий універсам культури: морально-естетичні виміри / А. Залужна; автореферат дисертації на здобуття наук. ступеня доктора філософ. наук. – К., 2012. – С. 32.

7. Сарнавська О. Синестезійні витoki естетичної чуттєвості / О. Сарнавська; Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук. – К., 2011. – С. 16.

8. Левчук Л. Художня творчість як міжнаукова проблема: досвід поняттєво-категоріального забезпечення / Лариса Левчук // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Філософія. Культурологія. Соціологія. – Маріуполь, 2012. – № 4. – С.7 – 11.

References

1. Veiz Dzh. Vremena postmoderna / Dzh Veiz; per. s angl. – M. : Fond «Liuteranskoe nasledie». World Wide Printing, 2002. – 240 s.

2. Brovko M. Kulturolohiiia v systemi humanitarnoho znannia / Mykola Brovko // Aktualni filosofski ta kulturolohichni problemy suchasnosti. Zbirnyk naukovykh prats. – K. : Vydavnychi tsestr KNL. – 2007. – Vyp. 20. – S. 96–102.

3. Onishchenko O. Intehratyvnyist yak metodolohichne pidgruntia doslidzhennia khudozhnoi tvorchosti / Olena Onishchenko // Aktualni filosofski ta kulturolohichni problemy suchasnosti. Zbirnyk naukovykh prats. – K. : Znannia, 2000. – S. 151–160.

4. Estetyka v Ukraini: sohodennia i maibutnie: Materialy kruhloho stolu 25 veresnia 2009 roku // Filososfska dumka. – 2009. – № 6. – S. 21–38.

5. Yemelianova T. Estetyka ta psykholohiiia: dosvid mizhnaukovoi vzaiemodii / Tetiana Yemelianova // Multyversum. Filososfskyi almanakh. – 2012. – № 6 (114). – S. 170–180.

6. Zaluzhna A. Zhyttievyi svit liudyny yak smyslovyi universam kultury: moralno-estetychni vymiry: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora filosof. nauk. / A. Zaluzhna – K., 2012. – S. 32.

7. Sarnavska O. Synesteziini vytoky estetychnoi chuttievosti: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kandydata filosofskykh nauk / O. Sarnavska – K., 2011. – S. 16.

8. Levchuk L. Khudozhnia tvorchist yak mizhnaukova problema: dosvid poniattievo-katehorialnogo zabezpechennia / Larysa Levchuk // Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Serii: Filosofiiia. Kulturolohiiia. Sotsiolohiiia. – Mariupol, 2012. – № 4. – S. 7–11.

УДК 069.01:316

Карпов Віктор Васильович,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
суспільних наук Національної академії
керівних кадрів культури і мистецтв

СОЦІОЛОГІЯ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

У статті характеризуються теоретико-методологічні підходи соціології музейної справи. Розглядається понятійний апарат наукової дисципліни. Дається визначення таких понять, як соціологія музейної справи, об'єкт соціологічного пізнання в музейній справі, об'єкт і предмет соціології музейної справи, соціологічна концепція музейної справи. Зазначається, що дослідження проблематики музеїв є ширшим та охоплює поняття музейної справи як суспільного явища і виявляє вплив інших суспільних процесів на галузь.

Ключові слова: соціологія, музейна справа, музеєзнавство.

Карпов Виктор Васильевич, кандидат исторических наук, доцент кафедры общественных наук Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Социология музейного дела. Теоретико-методологические подходы

Характеризуются теоретико-методологические подходы социологии музейного дела. Рассматривается понятийный аппарат научной дисциплины. Дается определение таких понятий, как социология музейного дела, объект социологического познания в музейном деле, объект и предмет социологии музейного дела, социологическая концепция музейного дела.

Подчеркивается, что исследование проблематики музеев подразумевает раскрытие понятия музейного дела как общественного явления и выявления влияния других общественных процессов на отрасль.

Ключевые слова: социология, музейное дело, музееведение.

Karpov Viktor, Ph.D. in History, Associate Professor of Social Studies Chair of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

Museum sociology. Theoretical and methodological approaches

Theoretical and methodological approaches of museum sociology are characterized. We consider the conceptual framework of the scientific discipline. Such concepts as museum sociology, an object of sociological knowledge in museology, object and subject of museum sociology, museum sociological concept are defined. It is stated that research issues of museums are much wider. It is stressed that the research of museums issues presupposes the discovery of the notion of museology as a social phenomenon and the influence of the other social processes on the branch.

Key words: sociology, museums, museology.

Музей і музейна справа як суспільне явище в усіх їх проявах є об'єктом музеєзнавства. Ця наукова дисципліна вивчає історію та закономірності розвитку музеїв, їхні суспільні функції, питання теорії і методики музейної справи, систему наукового комплектування музейних фондів, документування й зберігання колекцій, а також методики побудови музейних експозицій і виставок, різних форм науково-освітньої діяльності музеїв [1, 30].

Якщо музеєзнавство є науковою дисципліною, то музейна справа – спеціальний вид наукової та культурно-освітньої діяльності, що включає комплектування, зберігання, охорону та використання музеями культурних цінностей та об'єктів культурної спадщини України, в тому числі їх консервацію, реставрацію, музеєфікацію, наукове вивчення, експонування та популяризацію [1, 34]. Іншими словами, музейна справа є процесом, що характеризує суспільні відносини у царині культури загалом та культурної спадщини зокрема.

Україна володіє значним потенціалом музейної галузі – це 570 музейних закладів, 63 історико-культурних заповідника, 52 ареали історичних населених місць, понад 12 млн. пам'яток, загалом цінні об'єкти культурної спадщини знаходяться у 401 місті та понад 600 селах. У музеях працює понад 5 тисяч наукових співробітників. За даними Міністерства культури України, у 2012 р. музеї відвідало 22 млн. осіб.

Міжнародна рада музеїв (ICOM) визначає музеї як установи на службі суспільства та його розвитку, як фактор соціальних змін і культурної незалежності [2, 131]. У зв'язку з цим у 80-х рр. XX ст. виник новий напрям у музеології, зафіксований у Квебекській декларації 1984 року. Теоретики цього напрямку розглядають музей як форму для вирішення актуальних проблем суспільства та громади [1, 38]. В Україні 371 музейний заклад комунальної форми власності, що відноситься до сфери управління районних міст у деякій мірі відповідає концепції нової музеології.

У фахівців музейної галузі діє усталене уявлення про соціологію музейної справи як про процес вивчення закономірностей розвитку власне музею. І у зв'язку з цим, слід наголосити, що соціологія музейної справи – це не тільки діяльність виключно музеїв як закладів, що створені для вивчення, збереження, використання та популяризації музейних предметів та музейних колекцій з науковою та освітньою метою, залучення громадян до надбань національної та світової культурної спадщини. До поняття соціології музейної справи відноситься також діяльність, пов'язана із функцією управління музейною галуззю, виробленням наукових рекомендацій її розвитку та функціонування, визначення місця і ролі музеїв у суспільстві та відношення суспільства до проблеми збереження культурно-історичного надбання.

Отже, поле діяльності соціології у царині музейної справи не обмежується лише дослідженням проблематики музеїв, а є ширшим та охоплює поняття музейної справи як суспільного явища і виявляє вплив інших суспільних процесів на галузь.

З'ясовуючи науковий статус соціології музейної справи, важливо розрізнити її об'єкт і предмет. З точки зору загальної соціології процеси, пов'язані із реалізацією завдань музейної справи, відносяться до галузевої соціології – соціології культури – і можуть слугувати об'єктом уваги науковців, а музейна справа тут є предметом дослідження.

Об'єктом соціологічного пізнання в музейній справі є саме суспільство як цілісна соціальна реальність, що відбиває його інтереси у сфері культурної спадщини. З цим тісно пов'язані такі явища, як соціальні відносини, соціальні зв'язки, соціальні організації та розвиток і функціонування музеїв як соціальних інститутів суспільства.

Предмет соціології в музейній справі – загальні і специфічні закони та закономірності розвитку цієї галузі та її функціонування як соціальної системи, форми та механізм дії цих законів і закономірностей у діяльності особистостей, соціальних груп та соціальних інститутів.

Отже, з'ясувавши об'єкт і предмет соціології музейної справи, можна дати наступне, найбільш загальне її визначення – *це наука про становлення і розвиток, функціонування соціальних процесів, механізми і принципи їх взаємодії, пов'язані з потребою соціальних відносин у сфері збереження матеріальної та нематеріальної спадщини суспільства. Соціологія музейної справи є частиною соціології культури та являє собою систему суспільних відносин, що викликані потребою проектування минулого задля сьогодення та майбутнього.*

Вчений В.В. Машталір, підкреслюючи соціальну значимість, вбачає місію сучасних музеїв у тому, щоб зробити культурно-історичну спадщину невичерпним джерелом знань і знаряддям суспільного розвитку [8, 1]. Музеєзнавець Л.О. Гріффен розглядає музей як соціальний інститут, завданням якого є соціалізація індивіда [3, 60]. Проблема соціалізації людини за допомогою музейних засобів є одним із головних завдань соціології музейної справи – допомогти людині визначити свої особистісні та групові координати в багатовимірному соціальному просторі існування і її особисто, і суспільства в цілому [5, 20].

Соціалізація людини, на думку музеєзнавця Н.І.Капустіної, відбувається не лише одноосібно, а у складі соціальних груп та спільнот, що пов'язані єдністю цілеспрямованої діяльності [4, 16]. Цей процес супроводжується створенням відповідних соціальних інститутів – сталих форм організації спільної діяльності людей, що склалися історично. Завдяки їм відбувається функціонування спільнот і всього суспільного організму, здійснюється соціалізація індивідів, тобто їх входження у життя суспільства і виконання ними певних соціальних функцій і ролей.

У такому значенні музей як соціальний інститут є одним із механізмів самоорганізації спільного життя людей та органом управління ним.

Синтез понять – людина, музей як форма організації спільної діяльності людей та соціальний процес навколо музею можливо назвати *соціологічною концепцією музейної справи*. В основу соціологічної концепції музейної справи поставлене розуміння людини в її культурно-історичному розвитку, намагаючись з'ясувати, чому, як і для чого людина створює суспільство й жила або живе у ньому.

З такої точки зору соціологію музейної справи можна визначити як *науку про становлення та функціонування соціальних спільнот, між якими складаються соціальні відносини і взаємодія щодо пізнання та використання культурної спадщини, а також про людину як складову цих спільнот та головного рушія розвитку історичного процесу*.

Реалізація функціонального призначення музейної галузі відбувається посередництвом *соціального діалогу* в якому провідну роль відіграють відвідувачі як сторона діалогу та музей як інша сторона цього діалогу в якості інституціональної форми. Відвідувач звертається до музею аби задовольнити свою потребу у пізнанні історії суспільства та природи. Власне кажучи, відвідувач прагне відчувати та пізнати час, минуле у його суспільно-історичних зв'язках, а музей, за посередництва музейного предмета та музейної експозиції задовольнити цю потребу.

Соціальна функція музейного предмета є проблемою соціологічного пізнання в галузі музейної справи, адже пам'ятка історії та культури несе в собі інформацію про суспільство, що її створило на певному історичному етапі свого розвитку. Розкриття суспільно-історичних зв'язків такої пам'ятки можна назвати соціологією предмета. Соціальна функція музейного предмета реалізується у формі музейної експозиції та у документальній формі в результаті проведення наукової експертизи предмета. Від повноти розкриття інформації, закладеної у музейному предметі, залежить його суспільна значимість та статус.

Як приклад, Скіфська золота царська пектораль, віднайдена Б.М.Мозолевським в кургані Товста Могила у 1971 році. Тільки багаторічні дослідження дали можливість стверджувати, що пектораль – не лише шедевр мистецтва, а й концептуальний виріб культового призначення, композиція котрого відбиває космогонічні уявлення скіфів – їхню концепцію потрійності світобудови [6, 173]. На підставі цього Скіфська золота царська пектораль має статус національного надбання та найвищу ступінь суспільної значимості.

Розвиток соціології музейної справи спрямований також на вивчення музейної аудиторії як складової соціального діалогу з метою реалізації місії музею в соціумі. Для цього використовуються різноманітні та багаторівневі методики залежно від цілей і завдань досліджень, серед яких найбільш поширені пілотажне дослідження, моніторинг, спостереження, опитування [1, 68]. Цікавим є спостереження Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д.Яворницького, яке свідчить, що за останні 25 років його музейна аудиторія стала значно молодшою. Дослідження, проведене Національним військово-історичним музеєм України, дало відповідь на питання про шляхи отримання відвідувачами інформації про музей. Понад 30 відсотків відвідувачів музею отримали інформацію від друзів. Як висновок, музей спрямував свої зусилля на отримання високої якості музейного продукту, від якого залежить не тільки відвідуваність музею, але і його пізнаваність та місце у суспільстві.

Однак, майже поза увагою дослідників знаходиться проблема вивчення потреб суспільства щодо визначення напрямів розвитку музейної справи. Тобто, у якості висновку, соціальний діалог у музейній справі відбувається за активності музеїв як соціальних інститутів. Провідна роль у цьому діалозі з боку суспільства належить громадським об'єднанням. Їхня діяльність виглядає як продовження соціальної функції музейної галузі. Роль музейної аудиторії відображається в індикативній функції – збільшення чи зменшення відвідувачів музею свідчить про рівень реалізації його соціальної функції та задоволення культурно-історичних потреб суспільства. Важливою соціальною функцією музейної галузі в Україні є формування системи духовних цінностей суспільства, української ідентичності, утвердження ідеї української держави як національного пріоритету. Соціологічне дослідження, проведене Інститутом стратегічних досліджень ім. С. Разумкова, свідчить про регіональну відмінність у відображенні музейними засобами історичної долі України і, у зв'язку з цим, про складність процесу формування історичної пам'яті в Україні. Вчений Л.В. Чупрій підкреслює, що проблема формування спільної історичної пам'яті та подолання розбіжностей у тлумаченні ключових історичних подій різними соціальними, регіональними та етнічними групами є одним із стратегічних завдань держави і одну з головних ролей при вирішенні цього завдання повинні відігравати музеї. На його думку, *музей – це історично обумовлений багатofункціональний інститут*

соціальної пам'яті, через посередництво якого реалізується потреба суспільства у відборі, зберіганні і репрезентації специфічної групи культурних і природних об'єктів, які усвідомлюються суспільством як цінності, що передаються із покоління в покоління [7]. До такої думки доходить і вчений В.В.Машталір у своєму дослідженні військових аспектів культурної спадщини України [8, 8]. Це визначення підкреслює соціальну спрямованість музейної галузі та важливість соціології у вивченні проблем її розвитку.

Особливе значення соціології музейної справи виявляється в її здатності об'єктивно оцінювати соціальні явища і процеси, формувати і сприяти накопиченню знань про музейної справу як соціальну дійсність. Соціологічні знання в галузі музейної справи важливі при розробці та здійсненні соціальних проектів у цій сфері суспільного життя.

Література

1. Музеєзнавство: словник базових термінів / Уклад.-упоряд. Л. М. Міненко; за заг. ред. к.і.н., полковника Карпова В. В. – Фенікс; Національний військово-історичний музей України, 2013. – 152 с.
2. Х'ю де Варін. Музей як соціальний фактор розвитку // Військовий музей (науково-методичний збірник). – К.: ЦМЗСУ. – 2008. – Вип. 9. – 136 с.
3. Гріффен Л. Музейний експонат і музейна експозиція // Український технічний музей: історія, досвід, перспективи: Матер. 9-ї Всеукр. наук.-практ. конф. (30-31 трав. 2013 р., м. Севастополь): відп. ред. Л. О. Гріффен: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОPIK; Нац. військ-істор. муз. України; Ас-ція праців. музеїв тех. профілю; Акад. інж. наук України. – К.: 2013. – 268 с.
4. Роль музеїв у культурному просторі України і світу: стан, проблеми, перспективи розвитку музейної галузі : Зб. матеріалів загальноукраїнської наукової конференції з проблем музеєзнавства, присвяченої 160-річчю заснування Дніпропетровського історичного музею ім. Д. І. Яворницького. – Д.: АРТ-ПРОЕС, 2009. – Вип. 11. – 608 с.
5. Карпов В. Музейна справа у Збройних силах України (1996 – 2006). – К., 2007. – С. 96.
6. Мозолєвський Б. Скifський степ: Літературно-художнє видання. – К.: Темпора, 2005. – 192 с.
7. Чупрій Л.В. Стан та проблеми розвитку музейної сфери в умовах сучасних викликів // режим доступу: <http://museum-ukraine.org.ua/?p=3010>.
8. Машталір В. Військово-історичні споруди XIX – XX століть як об'єкти культурної спадщини: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата історичних наук / В. Машталір. – К.: Центр пам'яткознавства Національної академії наук України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, 2014. – 20 с.

References

1. Muzeieznavstvo: slovnyk bazovykh terminiv / Uklad.-uporiad. L. M. Minenko; za zah. red.. k.i.n., polkovnyka Karpova V.V. – Feniks; Natsionalnyi viiskovo-istorychnyi muzei Ukrainy, 2013. – 152 s.
2. Khiu de Varin. Muzei yak sotsialnyi faktor rozvytku // Viiskovy muzei (naukovo-metodychnyi zbirnyk). – K.: TsMZSU. – 2008. – Vyp. 9. – 136 s.
3. Hriffen L. Muzeinyi eksponat i muzeina ekspozytsiia // Ukrainyskyi tekhnichnyi muzei: istoriia, dosvid, perspektyvy: Mater. 9-yi Vseukr. nauk.-prakt. konf. (30-31 trav. 2013 r., m. Sevastopol): vidp. red.. L.O.Hriffen: Tsentr pamiatkoznavstva NAN Ukrainy i UTOPIK; Nats. viisk-istor. muz. Ukrainy; As-tsiia pratsiv. muzeiv tekhn. profiliu; Akad. inzh. nauk Ukrainy. – K.: 2013. – 268 s.
4. Rol muzeiv u kulturnomu prostori Ukrainy i svitu: stan, problemy, perspektyvy rozvytku muzeinoi haluzi : Zb. materialiv zahalnoukrainskoi naukovo konferentsii z problem muzeieznavstva, prysviachenoї 160-richchiu zasnuvannia Dnipropetrovskoho istorychnoho muzeiu im. D.I.Yavornytskoho. – D.: ART-PROES, 2009. – Vyp. 11. – 608 s.
5. Karpov V. Muzeina sprava u Zbroinykh sylakh Ukrainy (1996 – 2006). – K., 2007. – S. 96.
6. Mozolevskyi B. Skifskyi step: Literaturno-khudozhnie vydannia. – K.: Tempora, 2005. – 192 s.
7. Chuprii L.V. Stan ta problemy rozvytku muzeinoi sfery v umovakh suchasnykh vyklykiv // rezhym dostupu: <http://museum-ukraine.org.ua/?p=3010>.
8. Mashtalir V. Viiskovo-istorychni sporudy XIX – XX stolit yak obiekty kulturnoi spadshchyny: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kandydata istorychnykh nauk / V. Mashtalir. – K.: Tsentr pamiatkoznavstva Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy i Ukrainskoho tovarystva okhorony pamiatok istorii ta kultury, 2014. – 20 s.